

Iwona Sobkowiak-Tabaka, Jacek Kabaciński

*Archeologiczne badania ratownicze Zespołu ds. Ratownictwa  
Archeologicznego Instytutu Archeologii i Etnologii PAN w Poznaniu  
na trasie autostrad A1, A2 i A4 w latach 2003–2004.*

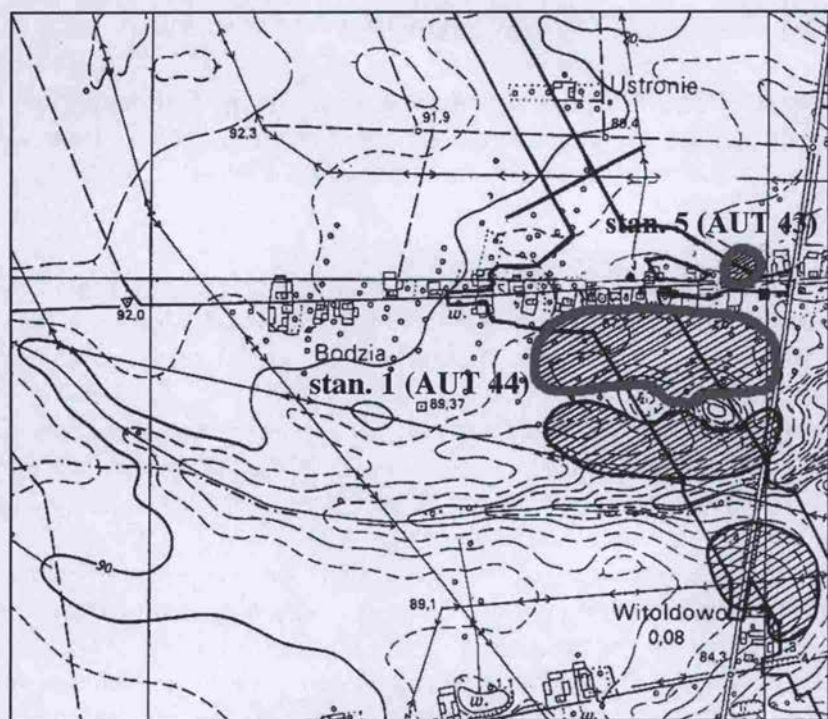
W latach 2003-2004 Zespół ds. Ratownictwa Archeologicznego przy Poznańskim Oddziale Instytutu Archeologii i Etnologii PAN, prowadził ratownicze badania wykopaliskowe na 17 stanowiskach, zlokalizowanych wzdłuż przebiegu autostrad A1, A2 i A4.

Nadzór merytoryczny nad podjętymi badaniami sprawował dr Jacek Kabaciński, a prace te finansowane były przez Generalną Dyрекcję Dróg Krajowych i Autostrad w Warszawie, na mocy umów dwustronnych pomiędzy GDDKiA a Fundacją Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.

W trakcie badań ratowniczych w 2003 i 2004 r. zbadano powierzchnię blisko 530 arów, na których zarejestrowano 2162 obiekty archeologiczne o szerokiej rozpiętości chronologicznej, od wczesnego neolitu po okres nowożytny. Z eksploracji tychże obiektów oraz warstw kulturowych pozyskano 136963 fragmenty ceramiki, 12407 krzemieni, 19263 kości, 22667 bryłek polepy oraz 361 zabytków wydzielonych, m. in. ozdoby brązowe i żelazne (szpile, bransolety, kabłączki skroniowe, zapinki), monety, narzędzia kościane (szydła, igły), narzędzia kamienne (topory, siekiery), żarna, płyty szlifierskie, całe naczynia, przęśliki.

Ogółem na wszystkich stanowiskach archeologicznych udokumentowano osadnictwo ludzkie należące do następujących jednostek taksonomicznych, bądź okresów chronologicznych:

1. kultura świderska – 1 stanowisko;
2. mezolit – 1 stanowisko;
3. kultura późnej ceramiki wstęgowej – 2 stanowiska;
4. kultura pucharów lejkowatych – 2 stanowiska;
5. kultura amfor kulistych – 1 stanowisko;
6. interstadium epok neolitu i brązu – 2 stanowiska;
7. kultura trzciniecka – 2 stanowiska;
8. kultura łużycka – 9 stanowisk;
9. kultura pomorska – 1 stanowisko;
10. kultura przeworska – 4 stanowiska;
11. okres wczesnego średniowiecza – 8 stanowisk;
12. okres późnego średniowiecza – 3 stanowiska;
13. okres nowożytny – 7 stanowisk.



— - zasięg stanowiska wyznaczony na podstawie badań powierzchniowych

0 100m

Ryc. 1. Bodzia, stan. 5 (AUT 43) i stan. 1 (AUT 44), gm. Lubanie, pow. włocławski, woj. kujawsko-pomorskie. Lokalizacja stanowiska.

W dalszej części omówione zostaną najważniejsze wyniki badań stanowisk, które dostarczyły istotnych informacji dotyczących osadnictwa ludzkiego. Stanowiska te zostaną zaprezentowane według kolejności odzwierciedlającej ich numerację autostradową.

## Autostrada A1

### Bodzia, stan. 5 (AUT 43), gm. Lubanie, pow. włocławski, woj. kujawsko-pomorskie

Stanowisko nr 5 w Bodzi znajduje się na Pojezierzu Kujawskim i położone jest na krawędzi małej doliny, na północ od drogi prowadzącej z Bodzi do Kałęczynka (ryc. 1).

Sezon badawczy rozpoczęto 27 września, a zakończono 15 listopada 2004 roku. Prace wykopaliskowe przeprowadzono w obrębie 20, 1 arów, zagrożonych budową autostrady. Badania wykopaliskowe na stanowisku Bodzia 5 prowadzone były

przez mgr Monikę Gaździk. W trakcie sezonu badawczego w 2004 na stanowisku zarejestrowano 27 obiektów archeologicznych, w tym 9 jam kultury późnej ceramiki wstęgowej, 1 jamę kultury łużyckiej, 7 jam z okresu wczesnego średniowiecza oraz 6 jam o nieokreślonej chronologii. Ponadto wyróżniono 1 dołek postłupowy, 1 wczesnośredniowieczny grób szkieletowy oraz 2 skupiska ceramiki KPCW i WŚ.

Zarejestrowany na stanowisku grób kobiety (ob. A12) rysował się w stropie calca bardzo słabo, jako wydłużone zaciemnienie o wymiarach 224 x 116 cm. Szkielet mierzył ok. 150 cm. W okolicach odcinka szyjnego kręgosłupa oraz klatki piersiowej wyróżniono 3 całe oraz 2 częściowo uszkodzone paciorki szklane (ryc. 2\*\*).

Pozyskany masowy materiał zabytkowy to 1784 fragmenty ceramiki, 151 krzemieni i 50 fragmentów kości. Ponadto wyróżniono 21 zabytków wydzielonych, m. in. tłuki kamienne, fragment żarna, 1 fragment niezidentyfikowanego przedmiotu metalowego, 2 całe naczynia wczesnośredniowieczne, a także przęślik kamienny.

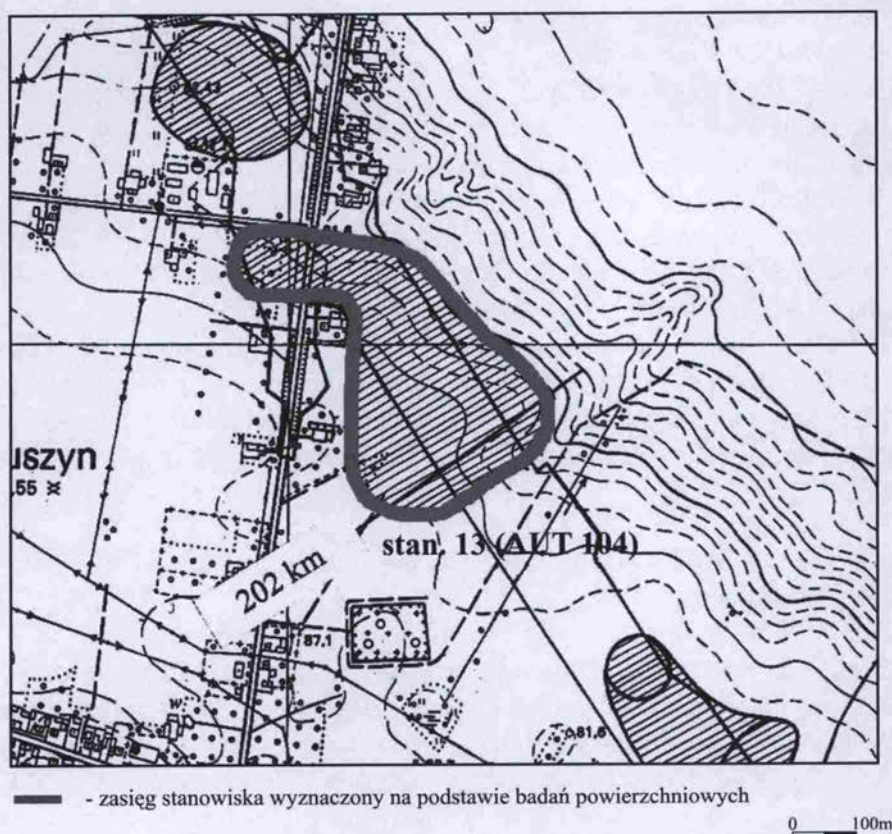
### **Bodzia, stan. 1 (AUT 44) gm. Lubanie, pow. włocławski, woj. kujawsko-pomorskie**

Stanowisko nr 1 w Bodzi usytuowane jest na Pojezierzu Kujawskim, na krawędzi oraz stoku małej doliny, u podnóża której znajduje się bezimienne oczko wodne (ryc. 1), na zachód od drogi prowadzącej z Witoldowa do Bodzi.

Badania archeologiczne na stanowisku, kierowane przez mgr Monikę Gaździk, trwały od 7 września do 12 listopada 2004 roku. Prace wykopaliskowe prowadzone były w obrębie dostępnych do badań 12 arów, które stanowią niewielki fragment stanowiska o powierzchni szacowanej na ok. 200 arów.

Podczas ubiegłorocznego sezonu badawczego na stanowisku zarejestrowano 60 obiektów, w tym fundament trapezowatej chaty kultury późnej ceramiki wstęgowej, 16 jam kultury późnej ceramiki wstęgowej, 30 jam kultury łużyckiej, 2 jamy wczesnośredniowieczne, 1 jamę nowożytną oraz 7 jam o nieokreślonej chronologii, 2 dołki postłupowe i 1 palenisko o nieokreślonej chronologii.

Pozyskany w trakcie badań masowy materiał zabytkowy to 7931 fragmentów ceramiki, 529 krzemieni (część zarejestrowanego surowca krzemienno-pochodzi z małopolskich wychodni krzemienia czekoladowego), 426 fragmentów kości oraz 73 fragmenty polepy. Na stanowisku zarejestrowano również 20 zabytków wydzielonych, m. in. szpilę brązową, 2 fragmenty niezidentyfikowanych przedmiotów metalowych, tłuki kamienne, fragment osełki, czop kamienny, 2 rozcieracze, 2 fragmenty toporków kamiennych, fragment żarna, gładzik kamienny, 2 fragmenty obrobionych kości, fragment poroża ze śladami obróbki, fragment pucharu na nóżce kultury późnej ceramiki wstęgowej oraz fragment naczynia amforowego kultury późnej ceramiki wstęgowej. Ponadto w obiekcie należącym do wspomnianej kultury (ob. A57) natrafiono na fragment topora (?) z rozwierconym otworem wraz z frag-



Ryc. 5. Kruszyn, stan. 13 (AUT 104), gm. Włocławek, pow. włocławski, woj. kujawsko – pomorskie. Lokalizacja stanowiska.

mentem kościanego styliska oraz fragmentami kamienia pochodzącymi z rozwierconej bryły (ryc. 3\*\*).

W niżej położonych partiach badanego obszaru, w bezpośrednim sąsiedztwie wspomnianego zbiornika wodnego, zanotowano ślady kopalnej linii brzegowej. Obserwowano ją w postaci warstwy konsystencyjnej zbudowanej z intensywnie czarnej niezbielicowanej próchnicy, która w najgłębszym, najniższym położonym miejscu sięgała około 1 m. Podczas eksploracji wspomnianej linii brzegowej natrafiono na dużą ilość materiału ceramicznego, głównie kultury łużyckiej i wczesnego średniowiecza. W owe zastoiskowe osady hydrogeniczne zostało wkopane 30 jam łużyckich.

Z kolei w obrębie krawędzi doliny, czyli około 3,5 metra wyżej w stosunku do pierwotnej linii brzegowej pobliskiego stawu, odkryto ślady osadnictwa kultury późnej ceramiki wstęgowej. Odślonięto południową część fundamentu chaty trapezowej wraz z kompleksem jam towarzyszących (ryc. 4\*\*). Północna część chaty oraz inne uchwycone fragmentarycznie, związane z nią jamy znajdują się na terenie niewykupionego jeszcze pola.

### **Kruszyn, stan. 13 (AUT 104), gm. Włocławek, pow. włocławski, woj. kujawsko-pomorskie**

Stanowisko nr 13 w Kruszynie znajduje się na Pojezierzu Kujawskim, na krawędzi małej doliny, na zachód od drogi Kruszyn – Włocławek, tuż przy cmentarzu (ryc. 5). Sezon badawczy trwał od 8 listopada do 10 grudnia 2004 roku. Badania wykopaliskowe prowadzone były przez mgr. Pawła Wiktorowicza i objęły obszar 18 arów.

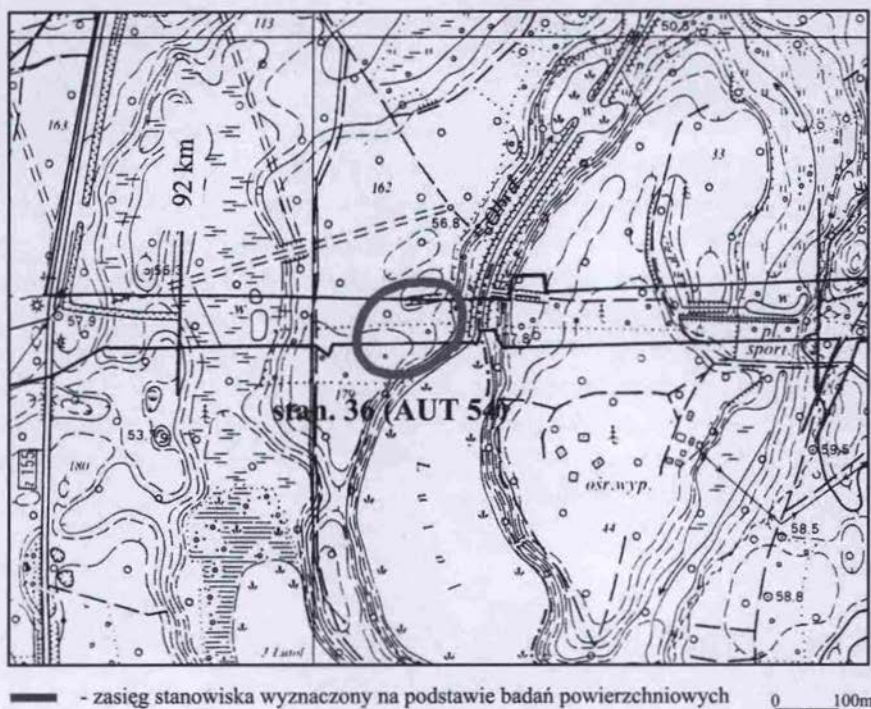
Podczas sezonu badawczego 2004 na stanowisku zarejestrowano 61 obiektów, z czego 11 należało do kultury łużyckiej (w tym 7 grobów popielnicowych – ryc. 6\*\*), 2 do kultury przeworskiej, 27 jest datowane wstępnie na okres wpływów rzymskich, a chronologii 21 nie można określić. Na odc. H odkryto dwupoziomą łużycko-nowożytną warstwę kulturową o miąższości dochodzącej do 90 cm. Ponadto na stanowisku odkryto 4708 fr. ceramiki, 10 krzemieni, 92 bryłki polepy, 205 fr. kości, 4 przedmioty metalowe i 3 artefakty kamienne.

### **Autostrada A2**

### **Lutol Mokry, stan. 36 (AUT 54), gm. Trzciel, pow. międzyrzecki, woj. lubuskie**

Stanowisko nr 36 w Lutolu położone jest na rozległym wyniesieniu, otoczonym od wschodu rzeką Obrą, od południa i południowego wschodu Jeziorem Lutol Mokry, a od zachodu zaś głębokim obniżeniem (ryc. 7).

Prace wykopaliskowe w sezonie 2004 trwały od 23 sierpnia do 30 listopada. Badaniami na stanowisku kierowała mgr Edyta Mrowiec. Potwierdziły one istnienie rozległej osady kultury łużyckiej. W 2004 r. zbadano powierzchnię 47, 2 ara, rejestrując 246 obiektów, z których 190 zawierało materiały kultury łużyckiej. Wśród nich wyróżniono 8 palenisk, 7 jam – ognisk, 7 jam gospodarczych, 6 jam zasobowych, 17 dołków postępowych, 144 jamy o bliżej nieokreślonej funkcji i skupisko ceramiki. Pozostałe 56 obiektów ze względu na homogeniczność materiału zabytkowego należy również łączyć z kulturą łużycką. Do najbardziej interesujących obiektów należy ob. B17 (ryc. 8\*\*), którego centralną część wypełniła, o miąższości ok. 50 cm, stanowiła zwarta warstwa muszli. Pomiędzy nimi odkryto nieliczne fragmenty ceramiki, bryłki polepy, drobne kości zwierzęce, igłę lub przekłuwacz kościany oraz fragment rozcieracza. Była to najprawdopodobniej jama zasobowa, w której przechowywano małże skójki pozyskane z pobliskiego zbiornika wodnego. Na stanowisku, w różnych jego partiach odkryto jeszcze kilka tego typu obiektów. Na całej powierzchni stanowiska występowała jednopoziomowa łużycka warstwa kulturowa, w której bardzo licznie występowała ceramika. Miąższość jej wahała się od 30 do 70 cm. W trakcie badań pozyskano ponad 26 tysięcy fragmentów ceramiki, 16 fr. kości, 77 artefaktów krzemiennych, 121 bryłek polepy i 16 zabytków wydzielonych (m. in. szpila i brzolety brązowe – ryc. 9\*\*).

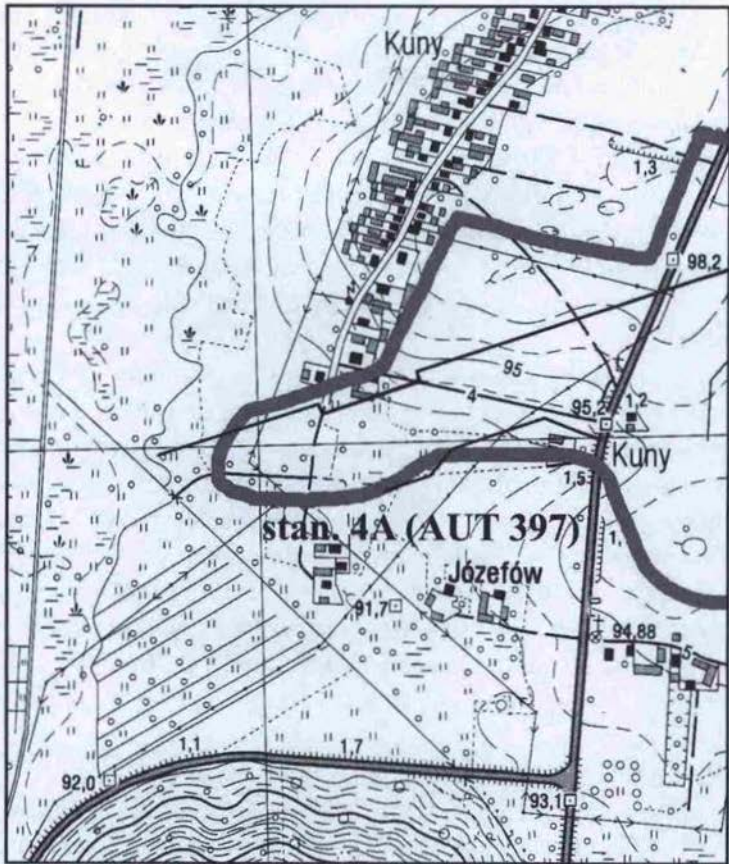


Ryc. 7. Lutol Mokry, stan. 36 (AUT 54), gm. Trzciel, pow. międzyrzecki, woj. lubuskie. Lokalizacja stanowiska.

### Kuny, stan. 4A (AUT 397), gm. Władysławów, pow. turecki, woj. wielkopolskie

Stanowisko nr 4A w Kunach zlokalizowane jest w obrębie Wysoczyzny Tureckiej, na obszarze budowanego węzła „Modła”. Odkryte je w ramach nadzorów archeologicznych na terenie budowy autostrady A2 (ryc. 10).

Prace wykopaliskowe trwały od 25 października do 5 listopada 2004 r. Badaniami na stanowisku kierował mgr Zenon Seroczyński, a prace dokumentacyjne wykonywała mgr Małgorzata Wysocka. Zbadano powierzchnię blisko 22 arów, dokumentując istnienie trzech faz zasiedlenia stanowiska. W pierwszej fazie osadniczej obszar stanowiska penetrowany był przez ludność kultury łużyckiej. Odnotowano ślady bytności ludzi w postaci materiału ceramicznego i 3 dołków postępujących. Później istniała tu mała osada kultury przeworskiej. Z tą fazą osadniczą wiąże się 21 obiektów w postaci 9 jam, 11 dołków postępujących i pieca. Był to obiekt owalnego kształtu o konstrukcji kamienno – ziemnej, posiadający wymiary 220 x 120 x 50 cm. Wypełnisko składało się z brunatnej próchnicy, brytek polepy oraz rozdrobnionych węgla drzewnego (ryc. 11\*\*).



— - zasięg stanowiska wyznaczony na podstawie badań powierzchniowych

0 100m

Ryc. 10. Kuny, stan. 4A (AUT 397). Lokalizacja stanowiska.

Ostatnia faza zasiedlenia stanowiska przypada na okres wczesnego średnio-wiecia i manifestuje się w postaci 2 dołków postępujących oraz luźno zalegającego materiału ceramicznego.

Ogółem w trakcie badań pozyskano 149 fragmentów ceramiki, 18 fragmentów kości oraz 96 bryłek polepy.

### Cichmiana, stan. 2 (AUT 441), gm. Dąbie, pow. kolski, woj. wielkopolskie

Stanowisko nr 2 w Cichmianie położone jest na krawędzi terasy nadzalewowej doliny Neru (ryc. 12\*\*). Ratownicze badania archeologiczne trwały od czerwca do

września 2003 r. Pracami na stanowisku kierowali mgr mgr Ryszard Kirkowski, Edyta Mrowiec i Paweł Wiktorowicz. Stanowisko to było już badane w sezonie 2000. W obrębie zbadanej w 2003 r. powierzchni 178 arów zarejestrowano 841 obiektów archeologicznych, związanych z różnymi jednostkami taksonomicznymi, od kultury świderskiej po okres nowożytny. Zarejestrowaną na stanowisku warstwę kulturową eksplorowano przy zastosowaniu metody przesiewania oraz szczegółowej planigrafii znajdujących się w niej materiałów zabytkowych, co pozwoliło na odkrycie bardzo dużej ilości materiałów krzemiennych. Ogółem na stanowisku odkryto 11476 krzemieni, 12355 fragmentów ceramiki, 1542 bryłki polepy, 84 kości zwierzęce oraz 100 zabytków wydzielonych.

Najstarsza faza zasiedlenia stanowiska związana jest z kulturą świderską (ryc. 13\*\*). W efekcie zastosowania opisanych powyżej metod eksploracji udało się uchwycić ok. 20 koncentracji schyłkowopaleolitycznego materiału krzemienno-żelaznego, które pozwalają na szczegółową analizę układu osadniczego, z możliwością określenia rodzaju czynności, jakie były wykonywane w poszczególnych partiach osady. Analiza składu surowcowego wskazuje na bardzo duży udział importowanego krzemienia czekoladowego (ok. 70%), następnie surowca narzutowego kredowego bałtyckiego, pojedynczych wyrobów z krzemienia jurajskiego i świciechowskiego. Unikalnym odkryciem jest w zarejestrowanie w obrębie jednej z Krzemienic, pracowni związanej z obróbką obsydianu. Zarejestrowano blisko 50 wytworów z tego surowca (ryc. 14\*\*).

Po przerwie, liczącej kilka tysięcy lat, ludzie pojawili się na stanowisku 2 w Cichmianie w późnym mezolocie. Osadnictwo mezolityczne jest mniej liczne i manifestuje się w postaci kilkudziesięciu krzemieni zalegających na obszarze całego stanowiska. Stanowisko to było również penetrowane w neolicie. Z tym etapem zasiedlenia stanowiska wiążą się pozostałości kultury pucharów lejkowatych w postaci 7 obiektów i kultury amfor kulistych – luźno zalegające, nieliczne fragmenty ceramiki.

Kolejna faza zasiedlenia stanowiska przypada na horyzont trzciniecki. Obiekty tej kultury grupują się północno-zachodniej części stanowiska, w bezpośrednim sąsiedztwie koryta Neru. Na tzw. lużycki etap zasiedlenia stanowiska przypada ok. 170 obiektów, wśród których dominują jamy o bliżej nieokreślonej funkcji. W późnym okresie przedrzymskim funkcjonowało na terenie stanowiska cmentarzysko ciałopalne (ryc. 15\*\*). Odkryto 6 grobów jamowych bez pozostałości stosu. Wśród nich zarejestrowano 3 groby bez wyposażenia. Dwa kolejne posiadały wyposażenie w postaci przystawek. Najbardziej interesujący ze wspomnianych grobów dotrwał do czasów współczesnych w postaci przepalonych kości nakrytych umbem (ryc. 16\*\*). Na fazę C okresu wpływów rzymskich datować można natomiast materiały zarejestrowane w obiektach tej kultury, a wśród nich do najbardziej interesujących należą fragmenty naczyń toczonych (tzw. ceramika siwa). Wśród obiektów należących do kultury przeworskiej dominują jamy (ok. 120), ale zarejestrowano również 2 domy o konstrukcji słupowej, 2 półziemianki oraz liczne paleniska wyło-



żone kamieniami. Przedostatnia faza osadnictwa na stanowisku nr 2 w Cichmianie związana jest z okresem średniowiecza, do którego należy 7 obiektów. Pięć z nich datowanych jest na okres wczesnego średniowiecza, a 2 na późne średniowiecze. Ostatni etap zasiedlenia stanowiska związany jest okresem nowożytnym, do którego zakwalifikowano 9 obiektów.

### **Kozanki Podleśne, stan. 1 (AUT 459), gm. Świnice Warckie, pow. łęczycki, woj. łódzkie**

Stanowisko nr 1 w Kozankach Podleśnych zlokalizowane jest na dnie i w dolnych partiach stokowych niewielkiego cieku wodnego – Pissy, będącego dopływem Neru (ryc. 17\*\*). Badaniami wykopaliskowymi na stanowisku, trwającymi od 26 maja do 31 października 2003, kierowała mgr Monika Gaździk. Był to kolejny, trzeci sezon badań na tym stanowisku. Zarejestrowano wówczas 728 obiektów archeologicznych, na podstawie których wyróżniono 7 faz zasiedlenia stanowiska. Najstarsza z nich należy do kultury trzcinieckiej, z którą łączone są 3 obiekty. W okresie rozwoju kultury łużyckiej teren ten był intensywnie zasiedlony, na co wskazuje duża liczba obiektów związanych z tą kulturą, a wstępna analiza ceramiki wskazuje na wielofazowy rozwój osady. We wczesnym okresie lateńskim stanowisko penetrowane było przez ludność kultury pomorskiej.

W dobie rozwoju kultury przeworskiej osada w Kozankach Podleśnych należała do największych w tym regionie. Wśród obiektów należących do wspomnianej kultury znalazły się ziemianki, półziemianki, studnie, paleniska, piece – wapienniki oraz dołki postłupowe. Do najciekawszych obiektów należą pozostałości kilku studni, np. obiekt D24, rysujący się na powierzchni piaszczystego calca jako kolistą plama ciemnej próchnicy. Na głębokości 40 cm pojawiła się kamienna cembrowina tworząca wieniec o średnicy zewnętrznej 150 cm (ryc. 18\*\*). Grubość wieńca wynosiła 50 cm, a był on zbudowany z kamieni o różnej wielkości, m. in. z fragmentów żaren i płyt szlifiarskich. Na dnie studni odkryto kilkadziesiąt fragmentów ceramiki, w tym 1 fragment wylewu z uchem, przez które przewleczony był sznur wykonany z лыка. Kilka fragmentów takiego sznura znaleziono też na dnie studni. Stanowisko zasiedlone było również później począwszy od fazy A wczesnego średniowiecza, przez całe wczesne i późne średniowiecze. Na ten okres datowane jest ok. 400 obiektów o różnej funkcji, m.in. jamy gospodarcze, paleniska o konstrukcji kamiennej, jamy zasobowe – „łodówki”, ziemianki, półziemianki, domy o konstrukcji słupowej, studnie i dołki postłupowe. Jednym z ciekawszych obiektów należących do tego okresu jest obiekt C2 – zasobnik do gaszenia wapna (ryc. 19\*\*). W stropie rysował się on jako cylindryczny pojemnik o średnicy 170 cm, wykonany z dwóch fragmentów drewna. Na dnie pojemnika zalegała warstwa zlasowanego wapna.

Ostatnia faza zasiedlenia stanowiska przypada na okres nowożytny, tj. XVI – XIX wiek, kiedy rozwijała się tutaj wieś. Centrum wsi znajdowało się na sąsiednim stanowisku nr 8 w Kozankach Podleśnych.

### **Autostrada A4**

#### **Gniewomierz, stan. 11 (AUT 20), gm. Legnickie Pole, pow. legnicki, woj. dolnośląskie**

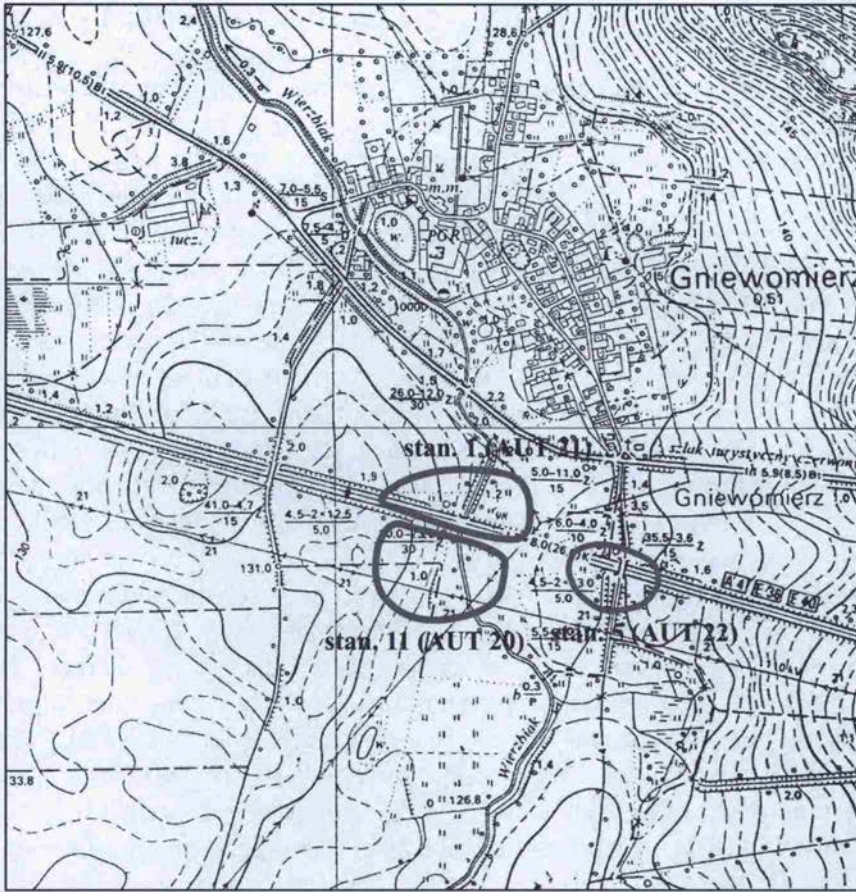
Stanowisko nr 11 w Gniewomierzu zlokalizowane jest na krawędzi i stoku doliny ciekłu Wierzbak (ryc. 20). Prace wykopaliskowe, którymi kierowała mgr Małgorzata Wysocka trwały od 26 sierpnia do 18 września 2003 (ryc. 21\*\*). Ogółem na 31 arach zbadanej powierzchni zarejestrowano 64 obiekty, z których większość związana była z okresem wczesnego i późnego średniowiecza. Chronologia 3 obiektów wiązała się z okresem nowożytnym, natomiast chronologii 15 z nich nie można było określić. Ze stanowiska pozyskano ponadto 2874 fragmenty ceramiki, 2 krzemienie, 1234 bryłki polepy, 507 kości, oraz 39 zabytków wydzielonych.

Osadnictwo na tym stanowisku rozwijało się w trzech fazach. Pierwsza związana jest z okresem wczesnego średniowiecza. Odnotowano kilka obiektów w postaci jam, zawierających niewielką liczbę ceramiki. W jednej z jam zasobowych zarejestrowano czaszkę konia i dzika. Kolejna faza zasiedlenia stanowiska przypada na późne średniowiecze, z którym związana jest większość odkrytych tutaj półziemianek, a także piec, w którym zarejestrowano liczny materiał ceramiczny oraz kości zwierzęce. Z okresem nowożytnym związane są 3 obiekty, w których znajdowały się fragmenty fajek datowanych wstępnie na XVII wiek.

Stanowisko to wraz z położonym po drugiej, północnej stronie autostrady stanowiskiem nr 1 w Gniewomierzu tworzyło zapewne jeden zespół osadniczy (patrz poniżej).

#### **Gniewomierz, stan. 1 (AUT 21), gm. Legnickie Pole, pow. legnicki, woj. dolnośląskie**

Stanowisko nr 1 w Gniewomierzu zlokalizowane jest na krawędzi i stoku doliny ciekłu Wierzbak (ryc. 20). Prace wykopaliskowe, którymi kierował mgr Paweł Wiktorowicz, prowadzone były od 10 do 26 września 2003 r. Na zbadanej powierzchni wynoszącej 13 arów zarejestrowano 10 obiektów archeologicznych: 9 jam i 1 dołek postłupowy. Dwa z nich można datować na okres wczesnośredniowieczny.



— - zasięg stanowiska wyznaczony na podstawie badań powierzchniowych

0 100m

Ryc. 20. Gniewomierz, stan. 11 (AUT 20), stan. 1 (AUT 21) i stan. 5 (AUT 22), gm. Legnickie Pole, pow. legnicki, woj. dolnośląskie. Lokalizacja stanowisk.

### Gniewomierz, stan. 5 (AUT 22), gm. Legnickie Pole, pow. legnicki, woj. dolnośląskie

Stanowisko nr 5 w Gniewomierzu zlokalizowane jest na dnie doliny Wierzbaka i zajmuje szczytowe partie niewielkiego sfałdowania (ryc. 20). Prace wykopaliskowe, którymi kierował mgr Paweł Wiktorowicz, prowadzone były od 18 do 26 sierpnia 2003 r. Na zbadanej powierzchni, liczącej 21 arów, zarejestrowano 5 obiektów: jamę kultury pucharów lejkowatych, wczesnośredniowieczne palenisko oraz 3 obiekty o nieokreślonej chronologii.

W obiekcie B2, który nie zawierał materiału ceramicznego, odkryto liczne kości dzika ułożone w porządku anatomicznym.

## Inne stanowiska badane wykopaliskowo w latach 2003-2004

Oprócz wyżej wymienionych stanowisk, charakteryzujących się dużą wartością poznawczą Zespół ds. Ratownictwa Archeologicznego przy Oddziale Poznańskim Instytutu Archeologii i Etnologii PAN przeprowadził ratownicze badania archeologiczne na trzech stanowiskach zlokalizowanych wzdłuż przebiegu autostrady A2 w woj. lubuskim i wielkopolskim oraz na 4 stanowiskach leżących na trasie przebiegu A4 w woj. dolnośląskim. Na trasie autostrady A2 były to stanowiska w Myszęcinie, stan. 20 (AUT 44), gm. Szczaniec, pow. Świebodzin, woj. lubuskie; Chociszewie, stan. 2 (AUT 50), gm. Trzciel, pow. Międzyrzecz, woj. lubuskie i Prądówce, stan. 2 (AUT 56), gm. Miedzichowo, pow. Nowy Tomyśl, woj. wielkopolskie. Wielkość badanych powierzchni tych stanowisk wahała się od 4, 5 do 17, 5 arów. Nie wystąpiły na nich jakiegokolwiek obiekty czy warstwy kulturowe identyfikowane z osadnictwem ludzkim, a zarejestrowano jedynie nieliczne fragmenty ceramiki należące do kultury łużyckiej i okresu nowożytnego. Na wszystkich stanowiskach badaniami kierował mgr Sławomir Groniek.

Na trasie przebiegu autostrady A4 przeprowadzono ratownicze badania wykopaliskowe na następujących stanowiskach: Gniewomierz, stan. 4 (AUT 19), gm. Legnickie Pole, pow. Legnica, woj. dolnośląskie; Mikołajewice, stan. 12 (AUT 29), gm. Legnickie Pole, pow. Legnica, woj. dolnośląskie; Wądroże Wielkie, stan. 9 (AUT 30), gm. loco, pow. Legnica, woj. dolnośląskie; Wądroże Wielkie, stan. 51 (AUT 32), gm. loco, pow. Legnica, woj. dolnośląskie. We wszystkich przypadkach wielkość zbadanych powierzchni wynosiła 5 arów. Tylko w jednostkowym przypadku – stanowiska nr 4 w Gniewomierzu zarejestrowano obiekt – nowożytny wkop na wapno. Na pozostałych stanowiskach nie odnotowano obecności jakiegokolwiek materiału archeologicznego. Badaniami na wyżej wymienionych stanowiskach kierowali mgr Ryszard Kirkowski, Paweł Wiktorowicz i Zenon Seroczyński.

**Iwona Sobkowiak-Tabaka, Jacek Kabaciński**

*Archaeological rescue excavations carried out by the Team for Rescue Archaeology of the Institute of Archaeology and Ethnology of Polish Academy of Sciences, Poznań Branch, on the route of A1, A2 and A4 motorways in 2003 – 2004.*

### Summary

In the years 2003 – 2004 the Team for Rescue Archaeology of the Institute of Archaeology and Ethnology of Polish Academy of Sciences, Poznań Branch, carried out archaeological rescue excavations at 17 sites located on the route of A1, A2 and A4 motorways. The research was led by Jacek Kabaciński and the excavations were financed by the General Directorate for

---

Figures, referred to in the text as (\*), are included on a separate sheets under the cover of the volume; those marked (\*\*) are placed on colour plates at the end of the volume.

National Roads and Motorways on the basis of bilateral arrangements signed between the General Directorate and the Foundation of Adam Mickiewicz University.

During exploration works undertaken in the years 2003 and 2004 the area of approximately 530 ares was investigated; 2162 archaeological features were documented, dating from Early Neolithic until modern period. Features excavated, as well as cultural layer, produced 136963 pottery fragments, 12407 flint artifacts, 19263 bone fragments, 22667 pugging units and 361 separated relics.

First of the sites explored on the route of A1 motorway is Bodzia 5 (AUT 43) in Kuyavia Lake District, located on the edge of not large valley, N of the road Bodzia – Kałęczynek (Fig. 1). Excavation works covered only a small part of settlement (20, 1 ares). During the research season 2004 archaeologists documented 27 features, including 9 pits linked to Late LPC, 1 Lusatian culture pit, 7 EMA pits and 6 chronologically undefined pits. Additionally, 1 posthole, 1 EMA inhumation grave (Fig. 2\*\*) and 2 pottery concentrations, associated with Late LPC and EMA, were recognized.

Another site – Bodzia 1 (AUT 44), situated in Kuyavia Lake District, on the edge and slope of not large valley with a small unnamed pond located at its foot (Fig. 1), W of the road Witoldów – Bodzia. Excavation works were performed within the accessible area of 12 ares, which is merely a slight part of the site whose estimated area amounts to circa 200 ares.

This site yielded 60 features including foundations of trapeziform dwelling (Fig. 4\*\*) and 16 pits of Late LPC (Fig. 3\*\*), 30 Lusatian culture pits, 2 EMA pits, 1 modern pit as well as 7 pits, 2 postholes and 1 hearth of undetermined chronology.

Site Kruszyna 13 (AUT 104) is last of the sites explored in the year 2004 in Kuyavia-Pomerania province. It is located in Kuyavia Lake District, on the edge of not large valley, W of the road Kruszyn – Włocławek (Fig. 5). Archaeological rescue excavations covered the area of 18 ares, on which 61 features were uncovered: 11 Lusatian culture features (including 7 urn graves – Fig. 6\*\*), 2 Przeworsk culture features, 27 dated to Roman Period and 27 chronologically unidentified features. There has been two-level cultural layer of Lusatian and modern origins, maximum 90 cm thick, recorded in some part of this site.

Rescue excavations, carried out during the 2003 – 2004 research season, were also conducted at sites located on the route of A2 motorway. Site Lutol Mokry 36 (AUT 54) is the first of them (from the West). This site, situated on a vast eminence, is surrounded from the E side by the river Obra, from the S and SE side by the lake Lutol Mokry and from the W side – by a deep depression (Fig. 7). Exploration works confirmed the existence of extensive Lusatian culture settlement. In the year 2004 the area of 47, 2 ares was investigated; 246 features were documented of which 190 contained Lusatian culture material. These were 8 hearths, 7 pits – fire-places, 7 farming pits, 6 storage pits (Fig. 8\*\*), 17 postholes, 114 functionally undefined pits and a concentration of pottery. Over 26.000 pottery units were collected; other relics included 16 fragments of bones, 77 flint artifacts, 121 pugging fragments and 16 separate relics (among others a pin and bronze bracelets – Fig. 9\*\*).

Site Kuny 4A (AUT 397) was next of the sites explored within the belt of A2 motorway. It is located in Turek Upland region within the area of currently constructed "Modła" junction (Fig. 10). The territory of almost 22 ares was recognized. Three stages of settlement were documented: Lusatian culture, Przeworsk culture (21 features unearthed – 9 pits, 11 postholes and a single kiln – Fig. 11\*\*) and EMA phase. In total, 149 pottery units, 18 bone fragments and 96 pugging chunks were recovered.

Next of the sites discovered on the route of A2 motorway is Cichmiana 2 (AUT 441). This site is situated on the edge of Ner river valley (Fig. 12\*\*). Archaeological rescue excavations were performed between June – September 2003. On the explored area of 178 ares archaeologists uncovered 841 features dating from Swiderian culture up until modern era. Due to the implementation of so-called sift-out method of exploration of the cultural layer it was possible to recognize 20 complexes of Late Paleolithic flint material, what enables carrying out detailed analysis of settlement processes as well as distinguishing different types of activities performed in particular parts of this settlement (Fig. 13\*\*, 14\*\*). Next phases of settlement are connected with Late Mesolithic and Neolithic Periods. Traces of FBC (7 features) and GAC (loose pottery fragments) were recorded. Next settlement stage is linked to Trzciniec culture horizon. Lusatian culture is represented by approximately 170 features, mostly functionally undefined pits. Late pre-Roman Period settlement traces are confirmed by remains of cremation cemetery (Fig. 15\*\*). Especially noteworthy is the grave containing burned bones covered with umbo (Fig. 16\*\*). Next stages are represented by 5 EMA and 2 LMA features. Last settlement phase is connected with 9 modern features.

Site Kozanki Podleśne 1 has been the last of sites on the route of A2 motorway, explored by the Team for Rescue Archaeology of the Institute of Archaeology and Ethnology of Polish Academy of Sciences, Poznań Branch. This site is located in the proximity of a watercourse Pisa which is a tributary of Ner (Fig. 17\*\*). It has been the next, third research season at this site. 728 archaeological features, attributed to 7 settlement stages, have been recognized. The oldest phase is linked to Trzciniec culture (3 features). In the time of Lusatian culture evolution this area had been intensively exploited, what is confirmed by large number of features connected with that culture; preliminary analysis of pottery indicates multistage development of the settlement. Traces of Pomerania culture settlement, dated to La Tène Period, were also documented. In the time of Przeworsk culture expansion its settlement had been one of the greatest in this region. Some remarkable remains of wells were uncovered (Fig. 18\*\*). This site was also inhabited from phase A of EMA until LMA. Feature C2 – tank used in the process of lime slaking (Fig. 19\*\*) is worth mentioning. Final settlement stage took place in the period between XVI – XIX c. AD and was connected with the development of a village. Its central part was investigated at the neighboring site Kozanki Podleśne 8.

During the 2003 research season archaeological rescue excavations have also been undertaken at several sites located on the route of A4 motorway. First of them – Gniewomierz 11 (AUT 20) is located on the edge and hillside of Wierzbak watercourse valley (Fig. 20). 64 features, mainly associated with EMA and LMA, were uncovered within the area of 31 ares (Fig. 21\*\*). Next of the sites is Gniewomierz 1 (AUT 21); it is located on the edge and hillside of Wierzbak watercourse valley (Fig. 20). The explored territory of 13 ares yielded 10 archaeological features: 9 pits and a posthole. Two of them can be dated back to EMA. Gniewomierz 5 (AUT 22) is the last of explored sites; it is situated in the Wierzbak watercourse valley (Fig. 20). The excavated area of 21 ares produced 5 features: FBC pit, EMA hearth and 3 chronologically unidentified features.

In addition of the above sites, which were of significant cognitive value, the Team for Rescue Archaeology carried out the excavations at 7 other sites located on the routes of A2 and A4 motorways; however, only few irrelevant traces of features were recognized.

## Figures

- Fig. 1. Bodzia, site 5 (AUT 43) and site 1 (AUT 44), Lubanie commune, Włocławek district, Kuyavia-Pomerania province. Location of the site.
- Fig. 2. Bodzia, site 5 (AUT 43). Feature A12 – female burial. EMA.
- Fig. 3. Bodzia, site 1 (AUT 44). Feature A57 – fragment of an axe and element of bone-handle; Late LPC.
- Fig. 4. Bodzia, site 1 (AUT 44). Feature A56 – fragment of Late LPC trapeziform building, outlines of foundations.
- Fig. 5. Kruszyn, site 13 (AUT 104), Włocławek commune, Włocławek district, Kuyavia-Pomerania province. Location of the site.
- Fig. 6. Kruszyn, site 13 (AUT 104). Feature C18 – urn burials. Lusatian culture.
- Fig. 7. Lutol Mokry, site 36 (AUT 54), Trzciel commune, Międzyrzecz district, Lubusz province. Location of the site.
- Fig. 8. Lutol Mokry, site 36 (AUT 54). Feature B17 – storage pit containing mollusks' shells. Lusatian culture.
- Fig. 9. Lutol Mokry, site 36 (AUT 54). Bronze bracelets.
- Fig. 10. Kuny, site 4A (AUT 397). Location of the site.
- Fig. 11. Kuny, site 4A (AUT 397). Feature B40 – stone-ground kiln. Przeworsk culture.
- Fig. 12. Cichmiana, site 2 (AUT 441), Dąbie commune, Koło district, Great Poland province. Location of the site.
- Fig. 13. Cichmiana, site 2 (AUT 441). Tanged points made of so-called chocolate flint. Swiderian culture.
- Fig. 14. Cichmiana, site 2 (AUT 441). Obsidian artifacts. Swiderian culture.
- Fig. 15. Cichmiana, site 2 (AUT 441). Feature B190 – urn burial. Przeworsk culture.
- Fig. 16. Cichmiana, site 2 (AUT 441). Feature G29 – cremation grave covered with umbo. Przeworsk culture.
- Fig. 17. Kozanki Podleśne, site 1 (AUT 459), Świnice Warckie commune, Łęczyca district, Łódź province. Location of the site.
- Fig. 18. Kozanki Podleśne, site 1 (AUT 459). Feature D24 – Przeworsk culture well.
- Fig. 19. Kozanki Podleśne, site 1 (AUT 459). Feature C2 – EMA pit used for lime slaking.
- Fig. 20. Gniewomierz, site 11 (AUT 20), site 1 (AUT 21) and site 5 (AUT 22), Legnickie Pole commune, Legnica district, Lower Silesia province. Location of the site.
- Fig. 21. Gniewomierz, site 11 (AUT 20). Site during archaeological rescue excavations.